

Seminarium om rättssäkerhet under förundersökning i brottmål

arrangerat av Stiftelsen Rättsstatens Vänner i Stockholm den 21 november 2014

Paneldeltagare: Kammaråklagaren Elin Blank
Professorn i vittnespsykologi Pär-Anders Granhag
Lagmannen Mari Heidenborg
Advokaten Thomas Olsson
F.d. kriminalkommissarien Jan Olsson
Kammaråklagaren Anne Sjöblom

Moderator: Juris doktor Peter Nobel

Referat av seminariet

Seminariet inleddes av ordföranden i Stiftelsen Rättsstatens Vänner, Per-Ola Jansson, som hälsade de närvarande välkomna samt lämnade en kort redogörelse för stiftelsen, dess bakgrund och syftena med dess verksamhet.

Härefter genomfördes seminariet under ledning av moderatorn genom att olika förhållanden som har samband med förundersökning i brottmål behandlades med avseende på rättssäkerheten i enlighet med de underrubriker som följer i detta referat. Varje avsnitt inleddes av paneldeltagare, varefter samtliga närvarande gavs möjlighet att delta. Av referatet framgår att avsnitten ofrånkomligen kom att delvis glida i varandra, varför underrubrikerna endast indikerar ämnesuppdelningen.

Beslut att inleda förundersökning

Anne Sjöblom: När det finns en misstanke om brott föreligger en skyldighet att inleda förundersökning. Tröskeln för att inleda en förundersökning är låg. Det räcker med en anmälan. Den misstänkte har sedan vissa rättssäkerhetsgarantier, såsom att ta del av det som förekommer i undersökningen, rätt att genomföra en egen utredning och rätt till försvarare.

Utredningen

Jan Olsson: De stora resurserna bör läggas på inledningen av en utredning, exempelvis att tala med vittnen för att få fram riktiga och vederhäftiga uppgifter. De första förhören är de viktigaste. Senare förändras lätt det som sägs på grund av samtal med andra, läsning av tidningar med mera. Som ett exempel på betydelsefull felaktig handläggning i detta avseende kan nämnas utredningen efter mordet på Olof Palme, då de första förhören genomfördes av oerfarna poliser som höll mycket korta förhör. För egen del försökte han alltid välja ut vilka som fick besöka en brottsplats.

På fråga av moderatören om hur man kan förvissa sig om att få rätt personer förklarade Jan Olsson att detta naturligtvis är ett stort problem.

På fråga av styrelseledamoten i Stiftelsen Rättsstatens Vänner Anders Frigell om kunskaper i vittnespsykologi hos de poliser som genomför förhör har svarade Jan Olsson att han inte tror att det går att göra bra förundersökningsledare av alla poliser.

Till Mari Heidenborg ställdes frågan i vad mån domstolar tar del av de förhör som genomförts svarade hon att mest intresse i så fall oftast läggs vid de första förhör som genomförs på brottsplatsen framför de som senare genomförs under förundersökningens gång. Normalt är de första förhören viktiga. Ofta är emellertid redogörelserna för dessa fragmentariska. Tiden går därefter ofta ganska långt innan senare förhör genomförs.

Efter påpekande av Ingvar Ericsson om att det snabbt måste ha stått klart att det så kallade barnläkarfallet var komplicerat men att utredningen ändå inleddes av en utredare med endast två års erfarenhet och med oerfaren hjälp framhöll Pär-Anders Granhag – som först förklarade att han utbildar utredare om hur vittnesför bör genomföras – att det är viktigt att den som kommer först till en brottsplats har förmågan att hantera situationen bra. Som exempel på motsatsen nämnde han utredningen direkt efter mordet på dåvarande utrikesminister Anna Lindh, då alla vittnen - och de var många - isolerades tillsammans så att de fick möjlighet att höra varandras berättelser. Han lade till att den relevanta utbildningen inte är särskilt bra i Sverige.

Hemlig avlyssning och elektronisk spaning

Jan Olsson: Enligt hans erfarenhet har mycket kommit att handla om att kontrollera mobiltelefoner. Det är ganska dyrt men utgör ofta en stor del av en undersökning. Det väsentliga är ju att fastställa vem som håller i och talar i telefonen. Om det går är kontroll av mobiltelefonsamtal ett bra hjälpmedel.

Elin Blank: Att undersöka telefoner är viktigt. I det ingår att tömma dem på innehåll men också att undersöka hur de förflyttats. Utredarna har blivit duktiga på detta. Hemlig avlyssning är, när det förekommer, en del av förundersökningen som är noga reglerad. Den kräver alltid tillstånd och får bara användas vid utredning av allvarliga brott. Exempelvis buggning förutsätter minst fyra års fängelse i straffskalan. Särskilt förordnade offentliga ombud, vanligen advokater eller pensionerade domare, sitter med i de sammanträden då tillstånd att använda hemlig avlyssning prövas.

Mari Heidenborg: Det är mycket viktigt att upprätthålla rättstryggheten i samhället och då är de hemliga tvångsmedlen nödvändiga. De måste finnas för att lagföring skall kunna ske. Starka integritetsinskränkningar gäller dock, främst vid rumsavlyssning som kan användas också mot andra än misstänkta. Det är sällan domstolarna avslår en begäran om detta men prövningen är alltid noggrann. Domstolarna får ofta tillgång till sidouppgifter. Den domare som handlagt en sådan prövning bör därför sedan inte också döma i målet. Detta går lätt att undvika vid en större domstol men kan vara svårt vid en liten. Beslut om hemlig avlyssning blir inte offentliga men JK och Jo kan få insyn.

Bodil Boreson, tidigare åklagare, underströk att de nämnda förhållandena avser ansvarsfulla uppgifter för åklagare att handlägga. Just åklagaransvaret är viktigt att betona i sammanhanget. Det

bör betonas att en åklagare inte får avlyssna samtal mellan en misstänkt och försvararen eller anhöriga.

Thomas Olsson: Rättegångsbalken är inte den enda lag som ger rätt till avlyssning och andra tvångsmedel. Terroristlagstiftningen ger större utrymme för detta. I högre grad än tidigare kan med dess stöd grupper av medborgare avlyssnas. Kring de utökade möjligheterna till denna form av avlyssning och dess betydelse i samhället har rått ett påtagligt hemlighetsmakeri.

Frihetsberövande och restriktioner

Anne Sjöblom: Frihetsberövande är ett viktigt instrument. Det finns dock ej skäl att hålla någon frihetsberövad längre än nödvändigt. Ett skäl till att vi har så långa häktningstider är att det som sägs av en tilltalad vid rättegången är viktigast, varför frihetsberövande utnyttjas för att hindra personen från att anpassa sin framställning till vad andra kan säga. Det föreslås att tiderna skall förkortas, vilket bör förutsätta att förhör kan dokumenteras med ny teknik på ett så rättssäkert sätt att förhör under förundersökningen skall få giltighet i en rättegång. Kanske det bästa beviset kan vara vad som kommer fram vid ett tidigt förhör hållet i en slutna krets och inte inför åhörare och långt efteråt som fallet är vid rättegången.

Mari Heidenborg: Det är bra att häktningstiderna ses över. Det finns också andra förklaringar än den av Anne Sjöblom nämnda till de långa tiderna. Det är dock inte värdigt en rättsstat med så långa häktningstider som de vilka ofta förekommer. Det har gått en slentrian i att begära häktning bara därför att brott förnekas. I praktiken råder alltid isolering i samband med häktning. Det finns anledning att ta större hänsyn till de anförda häktningsskälen än som ofta görs. Som exempel kan nämnas att en ung pojke häktades för att en enda fråga behövde utredas ytterligare, varefter dock inget förnyat förhör genomfördes under en vecka, vilket föranledde Mari Heidenborg att då besluta att han skulle släppas fri. Den risk att utredningen skall försvåras som kan motivera häktning minskar med tiden.

Kjell-Olof Feldt hade tidigare under seminariet frågat om vilka regler som finns om dokumentation av förhör och illustrerade frågan med att vissa kallas dialog, att dokumentationen ibland kallas tjänsteanteckningar, ibland något annat. Då frågan upprepades av Ander Frigell svarade Thomas Olsson att dåvarande JK Göran Lambertz godtog att uppgifter inhämtades utan att dokumenteras. Thomas Olsson ansåg för sin del att alla förhör bör spelas in. Han lade till att Sverige står sig väl som rättsstat men att det dock finns ett problem, nämligen häktningstiderna. Detta är en skam då de häktade ännu är oskyldiga eller, annorlunda uttryckt, ännu inte dömda. Utlänningar förstår inte hur oskyldiga kan tvingas vara frihetsberövade kanske i år. I Sverige är det dessutom möjligt att ålägga barn restriktioner. För detta får vi återkommande kritik av Europarådet. I många länder gäller omedelbarhetsprincipen, dock utan att så långa häktningstider tillgrips som i Sverige. Man kan fråga sig hur stor vikt som kan tillmätas ett första förhör hållet med någon som ryckts ur sin egen värld. Är personen då verkligen i sådant skick att förhör bör hållas? I andra länder klaras brottsutredningar av utan restriktioner.

Moderatorn slog fast att genomgången så här långt visar på två rättssäkerhetsproblem, nämligen frihetsberövandena som sådana och den eventuella snedvridning av utredningen de kan medföra.

Ingvar Eriksson tog upp det så kallade barnläkarfallet, i vilket förhör genomfördes med medicinsk expertis och föranledde tjänsteanteckningar. Han hade fått ett intryck av att mera sagts än som framgick av dessa, varför han begärt bandupptagningar av förhören. Han fick dock inte dessa eftersom de ansågs kunna innehålla material till nackdel för den misstänkta. Efter att ha gått till kammarrätten fick han dock ta del av banden, vilka visade sig innehålla uppgifter som inte fanns med i tjänsteanteckningarna.

Marie Heidenborg anmärkte i anslutning till Ingvar Erikssons inlägg att det inte finns några regler om hur förhör skall dokumenteras. Det sker regelmässigt i endera av två former, antingen som en återgiven dialog eller som en sammanfattning av förhöret. De senare är ofta oklara. Det är svårt att godta detta. Förhören får dock liten betydelse. Inspelningar av förhör sparas inte längre när en dom vunnit laga kraft. Med erfarenheter bland annat från den s k Bergvallkommissionen, i vilken hon ingår, och då det i fallet Bergvall visat sig finnas en mängd material som inte har dokumenterats anser hon att det finns anledning att se över hur dokumentation skall utföras.

Bengt Loquist påpekade att det i Sydafrika förekommit ett fall rörande förskingringa av ett värde motsvarande ett par hundra miljoner kronor men i vilket den misstänkte inte häktats eftersom han inte varit dömd.

Moderatorn berättade från besök i ett häkte i London att där fanns ett anslag om vad som fick medföras i fråga om alkohol. På fråga om detta förklarade häkteschefen att eftersom de häktade inte var dömda så kunde de inte hindras från rättigheten att dricka. Han lade till att det är vanligt med frihet mot borgen, då borgenssumman spelar liten roll men det viktiga är att borgensmannen garanterar att den misstänkte inställer sig vid rättegången.

Monica Pernroth framhöll att inspelningar bör sparas inför eventuell resning.

Billy Butt berättade att i det fall i vilket han själv varit berörd genomfördes förhör med fyra målsägande, då alla fyra befann sig i samma rum. Det förklarades med möjligheten att någon av målsägande kunde fylla på det som någon annan av dem glömt. Förhöret med honom själv raderades av förhørsledaren dagen efter den att dom fallit i målet. Efter anmälan fann JO att den ansvarige polisinspektören inte kunde undgå kritik. Billy Butt undrar om en polisman verkligen själv kan besluta om radering.

Anne Sjöblom ansåg för sin del att ett sådant förhör som Billy Butt redogjort för är felaktigt. Man hör inte fyra personer samtidigt. Och man raderar inte.

Thomas Olsson: Sverige kritiseras för bristande dokumentation av de beslut på grund av vilka restriktioner beslutas. Skälen är ofta intetsägande. Det gäller också häktningsbeslut och har inte sällan karaktär av plagiat av lagtexten utan en intellektuell diskussion av saken. Sannolika skäl för misstanke anses ofta föreligga utan att åklagaren behöver presentera någon egentlig utredning. I ett fall i San Diego han känner till upptog häktningsskäl 104 sidor text. Skälen för häktning bör anges mera noga än som sker i Sverige. Om restriktioner åläggs underåriga mera än en månad kommer kritik av Europarådet.

Monica Pernroth framhöll att det är olämpligt om den domare som beslutat om häktning också dömer i målet. Hon påpekade att i det s k Södertäljemålet samma domare beslutade om häktning,

fattade alla beslut under rättegången och slutligen dömde i målet. Detta visade sig också leda till problem.

Mari Heidenborg slog fast att den domare som beslutat om häktning inte skall döma i målet. Om det sker kan det ligga på gränsen till jäv. Med anledning av ett påpekande från auditoriet att förarbetena inte anser detta föranleda jäv vidhöll hon uppfattningen att jäv kunde uppkomma.

På fråga av moderatorn om det bör införas föreskrifter om dokumentation svarade Mari Heidenborg att dokumentationen i vart fall bör förbättras. Ingvar Eriksson pekade i sammanhanget på att Göran Lambertz föreslagit att en domare skall vara skyldig att behandla de invändningar som gjorts, vilket inte görs i dag.

Förhör med målsägande, vittnen, misstänkt och frågor om vittneskonfrontation

Elin Blank: Den est väsentliga rättssäkerhetsaspekten vid förhör med misstänkt är att försvarare har rätt att närvara. Vid målsägandeförhör kan ett trovärdigt vittne delta, vilket dock sällan förekommer. Emellertid finns ofta bisittare, i varje fall vid organiserade förhör. Föreskrifter om dokumentation finns inte. Bäst är att förhör dokumenteras med ljud- och bildupptagning med senare utskrift. Det finns emellertid endast en videostudio per polismyndighet. Vidare är det tungarbetat, men möjligheter att göra på det sättet finns. Vanligast är s k konceptförhör, då den förhörande polisen sammanfattar det som sägs. Det är viktigt att alla antecknade utsagor delges den hörde för godkännande. Synpunkter som då framförs av den hörde skall noteras. S k konfrontationsförhör är inte vanliga. Konfrontationer är dock vanliga. Föreskrifter om sådana har utfärdats av Rikspolisstyrelsen. De gäller bland annat hur urval av personer skall gå till.

Jan Olsson: I barnläkarfallet genomfördes förhör av två ansvariga, vilka båda saknade kvalifikationer. Det är egendomligt att något sådant kan ske i Sverige och svårt att förstå anledningen till det. Han arbetar numera på en advokatbyrå och går där genom många förhör. Så gott som alltid hittar han då material som inte har tagits med i utredningen fast det hade varit till förmån för den åtalade. I vissa fall hade åtal inte väckts om dessa omständigheter kommit fram. Det saknas ifrågasättande i samband med förhören och det är bekymmersamt att de inte genomsyras av att det är sanningen som skall komma fram. Utredningarna är vidare inte sällan ofullständiga. Det är i och för sig tilltalande att vi lever i ett rättssamhälle, men ett kritiskt tänka måste tillföras för att höja kvaliteten i detta.

Pär-Anders Granhag, som inleder med att nämna att han har forskat om rättspsykologi i tjugofem år: I Holland har införts en djävulens advokat med uppgift att försöka slå hål på den huvudhypotes som finns i en brottsutredning. Det kostar en del men är mycket effektivt. Vid konfrontationer finns det mycket som kan gå fel. Rekommendationer finns men de följs inte. I det s k fallet da Costa handlade det om val av figuranter. Granhag har testat på studenter som fick sådan bakgrundinformation om den berörde obducenten som skrivits om denne i media. Med hjälp av detta pekade 60% av studenterna ut rätt person. Alltså förelåg ett systematiskt fel. Granhag har varit med om liknande försök, då utfallet varit 90% rätt. I ett fall då ett vittne sagt att den eftersökte personen hade stålbågade glasögon hade endast en av personerna vid konfrontationen detta.

Thérèse Juel berättade att hon arbetat med ett mordfall i vilket ett barn skulle ha sett sin mamma bli skjuten. Barnet hade sagt att det var en gammal man som sköt. Bilder visades för barnets utpekande

på sju unga och en gammal man. I ett annat fall figurerade en man med kraftig mustasch med likartat genomförande och utgång.

Bodil Boreson framhöll att man bör hålla i minnet att den misstänkte har en försvarare och att i tillräckligt allvarliga fall försvararen sitter med vid förhör. Det är en garanti. Den misstänkte kan också kalla egna vittnen. Vidare gäller att en förundersökningsledare är skyldig att presentera det material som kommer fram.

Minna Gräns upplyste att hon undervisar i bevisvärdering samt berättade att vid studentundersökning av konfrontationer har det visat sig att det varier mycket mellan olika orter hur konfrontationer genomförs. Hon förvånas över polisens agerande i fall då den misstänkte är under hård press och att sammanfattningar görs med begäran om godkännande innan något ännu är nedskrivet. I fall hon undersökt fanns inget medtaget som talade till den misstänktes förmån. Hon undrade hur vanligt det är. På det svarade Anne Sjöblom att det är fel, i likhet med de fotokonfrontationer som nämnts. Hon lade till att i Uppsala försvararen ges tillfälle att gå genom konfrontationer.

Thomas Olsson: Det skiljer sig åt i olika delar av landet. Rikspolisstyrelsens riktlinjer är bra. De följs dock inte så ofta. Om brister påtalas i en rättegång är hans erfarenhet att domstolen tar hänsyn till de felaktigheter som förekommit.

Pär-Anders Granhag: Han har hållit ett hundratal seminarier för poliser och tycker sig se att man ofta vill ha bra på fötterna innan konfrontation genomförs. Ibland genomförs de dock på chans. Här skiljer det sig i olika delar av landet. Riktlinjerna är, som det sagts, bra, men de följs inte.

Thomas Olsson: Brister finns i såväl vad som görs före en konfrontation som vid urval av figuranter. Det finns en risk att ett vittne påverkas av en konfrontation och bär med sig minnesspår av den. Om någon fått se en bild går det sedan inte att rätta till. Det är vidare viktigt att tänka på om den berörda personen är känd sedan tidigare eller inte. På en fråga sade han sig inte veta hur ofta försvarsadvokater går igenom den s k slasken men tror att det kanske inte är så vanligt. Erfarenheter visar dock att det kan finnas viktiga uppgifter att hämta i överskottsmaterialet. Erfarenheter av resningsärenden visar att ett grundläggande fel i Sverige är att tillit förväntas till polis och åklagare utan att detta kontrolleras. En svensk kultur råder om den gode statstjänstemannen. Den sitter djupt men lämnar utrymme för fusk eftersom kontrollstationer saknas. Nu lever vi i ett heterogent samhälle och måste förhålla oss också till detta förtroende. Det har förekommit att sammanhängande brottsmisstankar handlagts i olika ärenden, varigenom sekretess har gällt för försvarare i vissa ärenden i andra sammanhängande med bristande insyn som följd. Det är dock ovanligt.

Moderatorn påpekade med anledning av det senaste att tjänstefel har återinförts som brott.

Anne Sjöblom förklarade att åklagare försöker förhålla sig så objektivt som går rörande överskottsmaterial, den s k slasken. Man är öppen gentemot försvarare om att det finns en slask vilken försvararen får tillgång till. I slasken finns sådant som kommit fram före en förundersökning. Elin Blank lade till att ambitionen är att så lite som möjligt skall finnas i slasken utan att så mycket som möjligt tas med i förundersökningsprotokollet.

Mari Heidenborg påminde om att hon deltar i den s k Bergvallkommissionen och att det visat sig att det i fallet Quick sållades hårt i fråga om vilket material som lades fram. Hon hävdade att en god domare är skeptisk; allt måste granskas men för att kunna göra det måste domaren veta vad som finns. Åklagaren måste därför lägga fram allt relevant material och får inte förlita sig på att försvararen som kontrollstation. Staten har de utredningsresurser som behövs, men objektivitetsprincipen måste inskräpas som mycket viktig.

Thomas Olsson tog fasta på det sist nämnda och framhöll att vi är på väg mot tydligare partsförhållanden i brottmål. Det är bra på det sättet att försvaret då ges större rättigheter. Ett förhållande som berörs av det är att försvaret måste få större rätt till insyn på ett tidigt stadium av en brottsutredning. Mari Heidenborg förklarade att hon är positiv till en sådan utveckling men framhöll att det krävs mycket innan en åtalad kan få en egen självständig roll.

Bengt Loquist återkom till frågan om sammanhängande mål och ansåg att lämnas uppgift om att sådana mål finns när det är fallet så att en försvarare inte hindras från att vara aktiv.

Susanne Flyborg, rättspsykiater, påpekade att någon rättspsykiatrisk undersökning inte gjordes av Thomas Quick trots att han misstänktes för ett antal mord. I stället godtogs ett brev av en läkare vid den institution där Quick vårdades. Mari Heidenborg förklarade att man i den nämnda kommissionen är medveten om att ett brev från en överläkare godtagits i stället för en rättspsykiatrisk undersökning.

Bodil Borison påpekade att domstolarna är ganska njudda med ersättning till försvarsadvokater som utfört egna utredningar.

Ingvar Eriksson upplyste att han verkat som oberoende expert i barnläkarfallet och nämnde att det har framkommit att åklagaren i fallet vände sig till Socialstyrelsens rättsliga råd med nio frågor, medan försvararen, som också ville ställa frågor, inte fick göra det eftersom rådet bara tar uppdrag av domstolar och åklagare. Thomas Olsson bekräftade att detta är fallet, varför det är svårt för en försvarare att få en second opinion, vilken måste gå genom rättsliga rådet. Detta är särskilt problematiskt då antalet experter är litet i Sverige.

Detta avsnitt av seminariet avslutades av att Minna Gräns suckade att man måste inse att fel begås men att medvetandet om att objektiviteten gäller måste inskräpas och hon frågade hur detta skall gå till och av att Simone Ek underströk vikten av att barns rätt tillgodoses i samband med brottsutredningar vilket kan förbättras om barnkonventionen antas och undrade om det finns kompetens rörande barns förhållanden i våra domstolar.

Försvarens roll

Thomas Olsson: Brottmålsprocessen är inkvisitorisk. Försvarens möjligheter att agera under förundersökningen är begränsade. I olika delar finns dock möjlighet att medverka, såsom att kontrollera att vad som sägs i förhör överensstämmer med det som antecknas. Ordningen med godkännande av förhör är inte tvingande. Den misstänkte kan underlåta att lämna godkännande, vilket är viktigt eftersom man i senare rättegång ofta kommer tillbaka till förhören. Ett annat problem har samband med vilka krav som skall ställas på hur den aktuella gärningen beskrivs vid frihetsberövande. I teorin skall misstanke delges med konkreta uppgifter om gärningen, men det

slarvas mycket med detta. Han anser att den påstådda gärningen skall beskrivas innan förhör genomförs och att förhören skall baseras på denna beskrivning. S k fiskafänge får inte förekomma. När förhör genomförs av SÄPO frågas mera om kartläggning än om vad som gjorts. Han anser det då kan bli aktuellt att vägra delta i förhör. En försvarare bör utnyttja alla möjligheter att skaffa information så att försvararen redan innan ett förhör genomförs kan förstå inriktningen. Enligt rättegångsbalken 23 kap 9a §, ny sedan i somras genom implementering av ett EU-direktiv, är åklagaren skyldig att lämna uppgifter om utpekanden redan innan anhållande sker. Det är viktigt att detta utnyttjas före häktning. Om åklagaren inte vill avslöja något får inte detta åberopas vid häktningsförhandlingen. Detta är en stor förbättring. En annan sak gäller internationaliseringen av straffrätten. I dag har EU straffrättslig kompetens och kan föreskriva minimikrav. EU-stadgan om detta är en blåkopia av Europakonventionen. Som försvarare måste man i dag känna till EU-rätten, som erbjuder kraftiga förstärkningar i fråga om rättsmedel. Vid brott mot EU-stadgan kan förhandsavgörande lämnas av EU-domstolen, vilket kan ske under rättegång. En förutsättning är att målet har EU-rättslig anknytning till exempel genom att gälla moms eller tullar. I ett EU-direktiv sägs att handlingar i sådana fall skall hållas tillgängliga för en försvarare. I svensk lag används dock ordet "omständigheter", vilket kan antas göra att åklagare kommer att hålla emot att tillhandahålla handlingar. Ett förhandsavgörande skulle kunna klara ut saken.

På fråga av Thérèse Juel om försvararen får adekvat ersättning för egna utredningar svarade Thomas Olsson att detta nog är fallet men att försvararen inte brukar få ersättning för sådana förhållanden som det ligger på domstolen att avgöra, exempelvis utredning om värdering av vittnesbevisning. Sonny Björk, kriminaltekniker, invände att han granskar utredningar åt försvarsadvokater men att det är svårt att få ersättning för denna granskning. Thomas Olsson pekade på att detta kan ha samband med ett attitydproblem sammanhängande med oförmåga att se partsförhållanden och ovana vid att försvaret agerar självständigt.

Mari Heidenborg: Försvaret är avskuret från möjligheter att inhämta second opinions. Detta bör ändras genom riktlinjer från Rikskriminalen. Försvaret borde få veta mera för att kunna ifrågasätta expertvittnen på samma sätt som andra vittnen.

Med anledning av detta upplyste Thomas Olsson att avgörande för resning i ett fall var just second opinion av medicinsk expertis.

Anders Frigell påstod att det är ovanligt att vittnespsykologisk expertis inkallas därför att domstolarna säger nej till att ta in egen sådan expertis och hävdade uppfattningen att en domstol på parternas begäran bör ta in denna expertis.

Pär-Anders Granhag kommenterade detta med att det skett svängningar över tiden. Det har hänt att olika sakkunniga sagt diametralt olika saker inför domstol. En diskussion har förts om att skapa en tillgänglig expertgrupp. Hur som helst är det viktigt att forskningen om vittnespsykolog drivs vidare och att inte "handelsresande" i vittnespsykologi premieras.

På fråga av Thomas Olsson om det finns en övertro på vittnespsykologi svarade Pär –Anders Granhag att det är ett stort område och att få behärskar allt, exempelvis har kännedom om barns förhållanden i sammanhanget. Det gäller att finna en vittnespsykolog som kan det aktuella området. Det måste dock falla på psykologen själv att bedöma sin egen expertis.

Mari Heidenborg hävdade att domstolarna "blev brända" på nittioalet. Frågan är hur en domstol skall hitta rätt person. En sådan person skulle få stor makt i det aktuella fallet.

Kjell-Olof Feldt upplyste att Riksåklagaren för mindre än två år sedan föreslog att tolv åklagare med medicinska expertkunskaper skulle tillsättas och frågade hur man snabbt utbildar en jurist till att bli medicinskt sakkunnig. Anne Sjöblom förklarade att hon inte hade hört något om detta.

Minna Gräns nämnde ett fall i vilket en läkare sagt sig inte kunna förstå hur domstolar dragit de slutsatser som gjorts av läkarens utlåtande. Till detta anmärkte Mari Heidenborg att den part som förlorat på detta i så fall måst agera. Thomas Olsson lade till att i det skiljefallet Ulf hade en läkare feltolkats, till vilket hänsyn togs i resningsprocessen och vilket varit ett gott skäl för att överklaga.

En fråga riktades till Pär-Anders Granhag om rättsfallet NJA 2010 s 671, i vilket Granhag var sakkunnig men i vilket HD enligt domskälen tycktes se saken något annorlunda än vad Granhag gjort. Denne höll med om påståendet att HD "bildat skola" i detta mål, men påpekade att vissa missuppfattningar finns rörande tolkningen.

Lena Hellblom Sjögren upplyste att Högsterätt i Norge i ett fall refererat till vad hon sagt men dessförinnan frågat henne om hon uppfattats rätt.

Rigmor Robert berättade att hon utrett målet mot pingstpastorn Helge Fossmo och då intervjuat alla berörda, varvid en expert på trubbigt våld hade ett språk som var mycket svårt att förstå. Med anledning av detta påpekade hon att fackspråk kan vara svårförståeligt, vilket kan gälla också den expertis som nu diskuteras.

Billy Butt tog upp förundersökningssekretessen och undrade hur den förhöll sig gentemot massmedia. Han har för sin del snarare måst värna sin rättssäkerhet mot journalister än mot jurister. Han undrade över nödvändigheten att så ofta dra in journalister i fallen.

Thomas Olsson svarade på detta med att samarbetet med journalister inte är enkelt. För egen del hade han samarbetat med Hannes Råstam. I samarbete med journalister får man tillgång till en omfattande utredningskapacitet. Faran är dock att många resningsärenden stupar på att för mycket lämnas åt journalister. Man får inte ha en övertro på att ha massmedia i ryggen. Han tvivlar på att domstolar faller för media.

Mari Heidenborg förklarade att hon inte anser formerna för resning vara optimala utan bör ses över.

Med anledning av förundersökningssekretessen hävdade Anders Frigell att den knappast kan anses välvårdad hos poliser.

Thomas Olsson fortsatte med att framhålla att media vill etablera en bild av "den onde och den gode" och att den finns en risk att polis och åklagare kan sätta tilltro till den bilden. Till detta anmärkte Mari Heidenborg att alla blir påverkade, eftersom ingen lever i ett vacuum, men att det viktiga är att veta om att man påverkas. Thomas Olsson sade sig dock anse att många domare kan distansera sig från media, medan politiker inte kan göra det. Domare är mera känsliga för den typen av opinionsyttringar.

På fråga av Billy Butt om det inte går att lätta på sekretessen svarade Thomas Olsson att hemlighetsmakeri är av ondo och att det är problematiskt när avgöranden sker bakom stängda

dörrar. Ett skydd behövs emellertid för exempelvis barn. Så lite hemlighetsmakeri som möjligt gynnar dock rättssäkerheten.

Moderatorn sade sig vara förvånad över hur mycket åklagare och försvarare numera uttalar sig i media om hur en sak bör avgöras. Sådant förekom inte förr. Till detta anmärkte Mari Heidenborg att media lätt fastnar i den bild som etsats fast även när en dom säger något annat. Thomas Olsson hävdade för sin del att det ligger i folkbildningen att se till att journalister inte kan bättra på spänningen i ett fall, vilket bara öppenhet gentemot media kan motverka. Mari Heidenborg pekade på möjligheten för parterna att innan en rättegång gå ut och klargöra förhållandena så att den följande debatten inte går i fel riktning. Minna Gräns lade till att det också är en skyldighet för domare att tydligt förklara varför man dömt som man gjort. Thomas Olsson avslutade denna diskussion med påpekandet att detta handlar om förtroendet för rättsamhället.

Sakkunnigutlåtanden

Thomas Olsson: Detta är en stor fråga. Ett stort problem är bristen på sakkunniga. Det finns få konkurrerande experter. Man måste därför vara öppen för möjligheten att gå utanför landets gränser.

Ingvar Eriksson upplyste att experter kom att få betydelse i barnläkarfallet, vilket handlade om misstanke om brott i professionell verksamhet. Försvaret hade egna experter. Åklagaren och försvaret var till en början överens om en expert men åklagaren vände sig till det rättsliga rådet, vilket försvararen inte kunde göra. Efter lång tid utsågs en norsk expert som domstolens sakkunnige. Ingvar Eriksson har inhämtat vad sakkunnigutlåtanden syftar till i USA och England och hur de där skall utformas. Det skall inte, som i barnläkarfallet, innehålla ett filosoferande resonemang. Hade utlåtandet använts i USA hade det inte godtagits eftersom det inte innehöll vetenskapligt referensmaterial. I England klaras ut vad experter skall yttra sig om då domstolen saknar kompetens.

Sonny Björk påstod att domare ofta har svårt att bedöma utsagor om kriminalteknisk bevisning. Experter har därför stor betydelse på detta område. Statens Kriminaltekniska Laboratorium, SKL, kommer dock i framtiden inte att lämna second opinions på vad SKL självt gjort, vilket är problematiskt när SKL nu tar över allt på området. De slutsatser som dras av SKL är rättsosäkra. Samtidigt vill SKL få mera information än som behövs för dess uppgift.

Minna Gräns fyllde på med påpekandet att det är oklart på vad SKL grundar sina utlåtanden. SKL tar nämligen hänsyn också till annan bevisning, vilket inte den tekniska roteln vid Stockholmspolisens gjort utan har exempelvis analyserat endast det fotspår som varit aktuellt.

Anne Sjöblom anmärkte att man aldrig skickar med annat förundersökningsmaterial till SKL.

Nils-Göran Areskoug: Grundproblemet är att vi har tre olika kunskapskulturer, den vetenskapliga, den juridiska och den politiska. Vi måste i Sverige lära oss inse detta. Inom juridiken finns en kunskapskorruption. Exempelvis har en juristprofessor kunnat publicera en bok utan vetenskapliga referenser men som ändå används i den akademiska utbildningen. Vem bestämmer ramarna?

Ingvar Eriksson tog, med några exempel, upp den rättsliga handläggningen av svåra olyckor som inträffat under yrkesutövning i byggbranschen och nämnde att utredningar i sådana fall görs av olika

myndigheter, exempelvis Trafikverket eller Yrkesmiljöverket. När dödsfall inträffat uppkommer frågor om oaktsamhet men synen på vad som är oaktsamt skiljer sig åt, vilket är allvarligt eftersom subjektiva värderingar ofta styr detta. Utredningarna är dock tekniskt sett kompetent utförda, medan polisens utredningar i det avseendet är svaga.

Avslutande synpunkter

Innan seminariet avslutades lämnade moderatorn paneldeltagarna tillfälle till avslutande kommentarer. Dessa kan sammanfattas enligt följande, varvid bör anmärkas att Thomas Olsson då redan lämnat seminariet.

Pär-Anders Granhag och Mari Heidenborg ansåg att seminariet varit bra och upplysande. Mari Heidenborg tillade att vi lever i en rättsstat där det mesta fungerar bra men en del behöver rättas till men att det är viktigt att ta med sig den positiva bilden.

Jan Olsson sade sig vara mer och mer övertygad om att rättssäkerhet inte är något självklart utan något som vi måste kämpa för. Han avslutade med konstaterandet att han när han undervisat utländska studenter inte kunnat tala om fallet Quick med anspråk på att bli trodd.

Elin Blank och Anne Sjöblom slog fast att mycket fungerar bra och åberopade en USA-baserad bedömare som med avseende på rättssäkerhet rankar Sverige på tredje plats efter Danmark och Norge.